

ПЕТАР ХР. ИЛИЕВСКИ  
Кеј „13 Ноември“ 20/11  
Скопје

**ФАНУЛА ПАПАЗОГЛУ  
1917-2001**

Пред три години, во 47-то годиште на *Жива Анџика*, ѝ го честитавме осумдесеттиот роденден на Проф. Фанула Папазоглу, редок специјалист од светски ранг за античка историја, епиграфија и нумизматика. Со резултатите од својата самопрегорна истражувачка работа таа ја задолжи извонредно многу целокупната светска и наша наука. Изразувајќи ѝ по тој повод чувства на длабока благодарност за многуструкиот придонес од нејзината научна, организаторска и педагошка дејност, нејзините колеги, пријатели и ученици искрено ѝ пожелија уште многу години плодотворна работа. Но, за жал, еве сега се проштаваме од неа за секогаш на ова исто место во *Жива Анџика*, каде што таа неуморно соработуваше половина век, а во еден период од последните триесет и четири години беше член на Редакцијата како уредник за Република Србија. Нејзината смрт ќе остави голема празнина во повеќе области, а загубата особено длабоко ќе се осети во нашето списание, чиј страници таа ги исполнуваше со висококвалитетни научни прилози.

Акад. Фанула Папазоглу е родена во Битола во 1917 година. По матурирањето во родниот град студирала на Философскиот факултет во Белград класична филологија со историја на стариот век од 1936-1941. Дипломирала по војната во 1946, а во 1947 год веќе била избрана за асистент, во 1949 за предавач на Катедрата за историја на стариот век. Во 1955 докторирала и била избрана за доцент, во 1960 за вонреден проф. и шеф на Катедрата, а во 1965 била избрана за редовен професор на Белградскиот универзитет. По кратко боледување, на 3 февруари (на нејзиниот роденден) годинава, Фанула Папазоглу почина во Белград.

Целиот свој работен век таа го провела во Белград како професор по античка историја на Грција и Рим, грчка

и латинска епиграфија и нумизматика. Но таа беше тесно поврзана и со Македонија, од каде што и потекнуваше. Активно соработуваше, речиси, во секое годиште на *Жива Антика* уште од првиот број (1951 год.), а почнувајќи од 1967 год. таа беше и член на Редакцијата на ова класично списание. Беше вистинско задоволство да се соработува со таква личност, човек, ерудит и врвен специјалист, каква што беше г-ѓа Фанула Папазоглу.

Во Белград на својата Катедра за античка историја во 1969 год. таа организира реномиран Центар за епиграфика и нумизматика и оспособи голем број помлади соработници од сите делови на бивша Југославија, меѓу кои и неколку од Македонија. Предмет на нејзиниот научен интерес беше историјата на античка Грција и Рим од најстариот период до византиско време и потесно - историјата на старобалканските племиња, а особено - политичката, културната и економската историја на античка Македонија и тоа строго врз основа на критично проверени литературни, археолошки, епиграфски и нумизматички извори. Акад. Фанула Папазоглу објавила опширни и мошне квалитетни студии за сите, доскоро малупознати палеобалкански племиња, но во центарот на нејзините научно-истражувачки преокупации беше Македонија од периодот на римската доминација во текот на преку 700 години. Од нејзиниот огромен научен опус овде ќе одбележиме само некои резултати, главно од истражувачката работа во врска со историјата на античка Македонија.

Во 1957 год., како посебно издание на *Жива Антика* бр. 1, е објавена на српскохрватски со опширно резиме на француски, монографијата *Македонски градови у римско доба* (проширена верзија од нејзината докторска дисертација), за која веднаш уследија најпозитивни одзиви во земјата и во странство. Но Фанула Папазоглу не престана да се занимава со оваа материја, а продолжи и понатаму да расветлува одделни проблеми од историјата на античка Македонија. Доказ за тоа се многубројните научни студии од овој домен, објавени во разни наши и европски списанија и зборници (в. Библиографија на нејзини трудови во спомнатиот број од ЖА за 1997 год., стр. 11-19).

Во 1988 год. во Париз, како посебно издание на познатата серија *Suppléments du Bulletin de Correspondance Hellénique*, No. XVI, се појави на француски второто издание на книгата за *Македонските градови во римско време* под истиот наслов *Les villes de Macédoine à l'époque romaine*,

pp. XVII+528 (голем октаво) и 20 географски карти, со далеку побогата содржина и со нови резултати од дополнителни истражувања во текот на 30 години. Обемот на новата студија е проширен двојно повеќе од изданието во 1957 година; критички е проверена и дополнета изворната документација, како и користената литература која е знатно збогатена и осовременета. Оваа книга, компендиум, денес претставува, а и долго ќе остане, незаменлив прирачник за античка Македонија во римскиот период.

По критичкиот преглед на хетерогените извори што се однесуваат за развојот на македонските градови во римскиот период, водејќи сметка и за предримското население во урбаниот живот на Македонија, овде подробно се проследува развојот на околу 250 градови (населени места) според географско-административната поделба: Долна и Горна Македонија, Источна Македонија (Пајонија) низ три хронолошки пресека: *а.* римско-македонски војни; *б.* почетокот на царството и *в.* состојба во V и VI век.

При тоа овде се третираат најразлични проблеми, како: убијација на населените места, организација и администрација на политичкиот, економскиот, воениот, религиозниот живот во македонските градови, хеленизација и романизација на месното население итн. Книгата со енциклопедиска содржина, изложена концизно на класичен стил, овозможува увид во сите поважни проблеми и на читателот му дава ориентација во сложениот лавиринт на урбаниот живот во античка Македонија за време на римскиот период (сп. С. Душаниќ, ЖА 38, 1988, 127-131).

Акад. Фанула Папазоглу посебно се интересирала за просопографијата на античките Македонци. За неа тие не беа некаква апстракција, а живи и активни суштества. Таа познаваше стотици лица од овој терен не само по име, а и по разни други генералии: потекло, занимање, движење од место на место и др. Не случајно таа беше вклучена во тимот на меѓународниот научноистражувачки проект при Оксфордскиот универзитет во Англија, за собирање и издавање на личните имиња, главно, од грчки натписи, под раководство на Р. Fraser. Ф. Папазоглу беше задолжена со задачата за собирање и опис на личните имиња од античка Македонија со неопходните придружни податоци.

Голем е нејзиниот придонес во антропонимските студии на личните имиња од повеќе старобалкански народи, а посебно на старомакедонските. Кон интерпретацијата на личните имиња таа приоѓаше не само како просопограф, а

и како филолог-ономастичар. Факт е дека на територијата на античка Македонија се јавуваат многубројни грчки имиња, што им даде повод на некои историчари и филолози да видат грчко потекло на античките Македонци. Преку подробни анализи и класификации Ф. Папазоглу открива прво дека тие имиња не се сите од ист вид. Разликува три категории на т.н. грчки имиња и еден четврти слој на имиња кои никако не можат да се објаснат со грчка етимологија. Водејќи строго сметка за времето *кога* се јавуваат и местото *каде* се најдени, прави напор да ја открие и нивната јазична и етничка припадност.

Со нејзе своствената ревносна преданост за истражување нови извори за историјата на античка Македонија таа се нафати да раководи со меѓуакадемскиот проект на САНУ, МАНУ и Берлинската, Бранденбуршката академија на науките за издавање на епиграфски извори за историјата на античка Македонија. Во текот на последниве дваесетина години таа редактирала стотици натписи, ревидирани на терен од нејзините соработници, а некои и лично од неа. Тоа е проект од кој произлегуваат завидни резултати. Првиот дел од натписниот материјал најден во античките покраини Линкестида, Хераклеа, Пелагонија, Дериоп и Лихнид што се протегаат на територијата и од Република Македонија, со концизен коментар преведен на латински, пред три години е отпечатен во Берлин под наслов: *Inscriptiones Graecae Consilio et auctoritate Academiae Scientiarum Berolinensis et Brandenburgensis editae*, вол. X, парц II: *Inscriptiones Macedoniae Septentrionalis, sectio prima: Inscriptiones Lyncestidis, Heracleae, Pelagoniae, Derriopi, Lychnidi*, ediderunt Fanula Papazoglou et alii, adiuvante Klaus Hallof, Berolini - Novi Eboraci (Gualterus de Gruiter) MIM, pp. XIII + 262 in fol., tab. I-XL + chart. geogr. Изданието е резултат од повешегодишно содејство на Македонската академија на науките и уметностите со Српската академија на науките и уметностите, а се појави во најугледната едиција, која веќе сто и триесет години излегува под грижите на Берлинската академија.

Овој том содржи епиграфски споменици од територијата на спомнатите области од еден историски распон долг околу илјада години, до VI век на новата ера којшто се смета за горна граница до кога траел античкиот период. Најголемиот број на натписите се на грчки јазик, но има и грчко-латински билингвални натписи што се однесуваат на римската војска или потекнуваат од римски доселеници-ветерани. Заради практични причини да не биде томот премногу обемен, натписниот материјал најден по токот на

реката Вардар и во Источна Македонија, ќе се објави во вториот дел (*sectio secunda*).

Обработката и интерпретацијата на натписите е според најсовремената научна методологија и високите критериуми на оваа едиција; текстовите се издадени перфектно без грешки, придружени со убави фотографии и точни транскрипции. Ова издание во светот е дочекано со високи оценки и заслужено признание.

Може слободно да се каже дека во светски размери нема друг историчар кој познава толку многу и така добро разноврсни извори за историјата на античка Македонија како Ф. Папазоглу. Тоа им е добро познато на научните кругови во светов, па затоа во специјални изданија за античката историја нејзе ѝ го доверуваа одделот за Македонија. Од таков вид е и нејзината студија “*Quelques aspects de l’histoire de la province de Macédoine*”, објавена во *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, Berlin - New York, 1979, 302-369.

Покрај историјата на античка Македонија, како што веќе беше спомнато, таа пројави жив интерес и кон другите старобалкански племиња. Во 1969 год. во Сараево Академијата на науките и уметностите на Босна и Херцеговина ѝ ја објави волуминозната студија (од 497 стр.) за *Среднобалканскиите племиња* (Трибали, Ауторијати, Дарданци, Скордисци и Мези) во *Ипретримско време*, која излезе и во англиски превод со многубројни дополнувања во Холандија под наслов *The Central Balkan Tribes in Pre-Roman Times. Triballi, Auriates, Dardanians, Scordisci and Moesians*, Amsterdam, 664 стр. Овде таа ја реконструира историјата и етничката положба на пет поголеми старобалкански племиња. Илирите исто така ѝ биле посебен предмет на сестрано истражување во повеќе нејзини студии.

Од научна гледна точка значајни се и нејзините рецензии и критички осврти на најнови публикации, особено од историјата на античка Македонија. Нејзините прикази на вакви трудови во ЖА и други угледни класични, археолошки, епиграфски и историски списанија, често претставуваат нови прилози со корекции и дополнувања на прикажаните дела.

Со свои оригинални прилози акад. Ф. Папазоглу учествувала на многубројни научни собири од областа на епиграфијата, археологијата и античката историја, особено на старобалканските племиња. Била канета и држела предавања на најугледни универзитети во светов.

До последниот здив од својот живот активно работеше врз научни проблеми. Здравјето не ѝ дозволи да патува и не присуствуваше на Меѓународниот собир во декември 2000 год. во Охрид, кога беше одбележен педесетгодишниот јубилеј на сп. *Жива Анџика*, но испрати прилог којшто е објавен во L-то годиште на ова списание.

Во годината кога се одбележуваше нејзинта осумдесетгодишнина ѝ излезе од печат студијата за една мошне комплицирана проблематика под наслов *Laoi et paroikoi. Recherches sur la structure de la société hellénistique*, Београд 1997, издание на Центарот за античка епиграфика и нумизматика. Овде на 279 страни со помош на подробна компаративна економска, социјална и историска анализа го проследува потеклото на две класи *a.* слободни (*laoi*) и *b.* дојденци “политички пасивни” луѓе во хеленистичкото општество, со цел да го расветли нивниот статус. Со прашања од социјалната структура на античките општества Папазоглу се занимава од нејзините студентски години. Во почетокот на шеесеттите години (*ВДИ*, Москва, но 1, 1961, 23-41) предложи луцидно решение за положбата на микенското раноробовладетелско општество, во кое родовското уредување било соединето со класното и наоѓа дека таков специфичен вид на држава бил поскоро под влијание на минојската култура, отколку резултат на внатрешен развој. Последнава студија, пак, за *laoi et paroikoi*, дава убедливо решение на една долготрајна контроверзна расправа околу статусот на спомнатите две општествени класи од хеленистичко време.

За постигнатите научни резултати нејзе ѝ биле укажани високи признанија: Во 1970 год. ја добила Октомвриската награда за книгата *Средњобалканска ѝлемена у ѝредримско време*, а во 1988 год. добила и републичка, Седмојулска награда за животно дело по случај излегувањето на спомнатата обемна монографија за *Македонскиџе градови во римско доба* на француски.

Во 1974 год. е избрана за дописен член на САНУ, а во 1982 - за редовен член. Беше член и на АНУБиХ во Сараево, каде што беше постојан член на Центарот за балканолошки истражувања и член на Редакцијата на *Годишничкоџ* што ги издава Центарот. Дописен член беше и на Германскиот археолошки институт во Берлин. Во 1982 год. беше избрана за почесен доктор на Сорбоната во Париз. Заради нејзините извонредни научни заслуги од посебна важност за историјата на Македонија на 21 април 1994 година таа беше избрана за член и на МАНУ надвор од работниот состав.

Омилена и високопочитувана во земјата и странство, на своите ученици, со кои никогаш не беше само професор а и искрен пријател, загрижена за нивниот растеж и усовршување, секогаш готова да помогне и охрабри, како и на колегите со кои соработуваше по писмен пат, им остави светол пример на неуморен и ентузијазизиран работник. За науката, пак, како и за нејзините најблиски, таа ќе остане незаборавна.